

Posudek diplomové práce

Zdeňka Špiclová: Židokřesťanský proud v raném křesťanství

Diplomová práce Zdeňky Špiclové byla předložena na katedře Nového zákona v oboru Evangelická teologie v červenci 2020.

Metoda a postup práce

Autorka v úvodu vystihuje zásadní problém židokřesťanského (dále: žk) bádání: pramenů je málo a nejsou zcela spolehlivé. „Nezachoval se nám žádný ucelený text, který by bylo možné pokládat za čistě židokřesťanský“ (DP 13). Proto není snadné vytvořit na jejich základě definici, co vlastně židokřesťanství je. Rada badatelů volí opačný postup: nejprve si stanoví definici, a pak se zabývají literárními svědectvími, jež o takto definovaném problému vypovídají. Autorka sice má pro jejich postup pochopení, ale sama se hlásí k metodě *ad fontes*, tj. vytvořit definici žk „až po analýze primárních zdrojů a vycházet pouze z informací v nich zjištěných“ (DP 11). To je nepochybně perspektivní metodické východisko; složitá povaha látky přesto autorku přiměla k tomu, že výsledky svého bádání prezentovala v obráceném pořadí:

V první části (DP 13-28) se zabývá definicí žk, konkrétně dějinám bádání (1.), v jejichž průběhu nejrůznější definice zazněly. Přitom je třeba ocenit, že se nenechala omezit samotným pojmem „židokřesťanství“ (jehož počátky vystopovala až k J. Tolandovi, 1718), ale poukázala na spojitost tohoto tématu s otázkou po židovských kořenech historického Ježíše (A. Schweitzer, 1906). Výstižně popsala přínos mladší tübingské školy, konkrétně F. Ch. Baura, jenž založil svůj výklad počátků křesťanství na konfliktu mezi Pavlem a jeruzalémskou komunitou v čele s Jakubem, a vylíčila další bádání až k postavě J. C. Pageta (1999).

Jméno českého badatele J. Fundy, které se v práci objeví až v dalších pasážích (DP 36^{87.88}, 53¹⁷⁵), vyzývá zvědavost, zda a jak by bylo možné zařadit do dějin bádání i jeho názory.

V dalších oddílech první části (1.1 - 1.5) se autorka věnuje pěti možnostem, na čem lze definici žk založit. Také tyto oddíly jsou sepsány čtivě, autorka v nich podává řadu informací a uvádí na scénu další badatele, jejichž názory přehledně resumuje. S výjimkou posledního krátkého oddílu (o definici žk na základě specifické christologie), kde se žádný podobný referát žel nenalézá. Ve všech oddílech autorka uvádí slabá a silná místa všech možností, přičemž se sama přiklání k definici „na základě praxe“ (1.4); tato definice je „nejvíce funkční“ a „neztrácí ze zřetele časovou, geografickou a doktrinní variabilitu sledovaných skupin“ (DP 27).

Teprve v druhé části (2.) přikročí autorka k samotným literárním svědectvím o žk skupinách a jejich názorech. Z nemalého množství relevantních textů vybrala (2.1) fragmenty žk evangelií dochované u církevních otců a (2.2) rozsáhlou pasáž z pseudoklementinských *Recognitiones*. Je třeba ocenit, že informace zde obsažené nejsou v DP prostě převyprávěny. Autorka je uvádí do širších souvislostí a prokazuje, že se dobře orientuje v literatuře věnované dílčím žk motivům.

Kritický přístup k pramenům, který jsme pozorovali v druhé části, je charakteristický i pro poslední část DP, která je věnována (3.) charakteristice žk v dílech církevních otců. Hlubší analýza kontextu a motivace jejich textů prokazuje, že rozhodně není možné odbýt všechna jejich svědectví o žk skupinách jako tendenční a nespolehlivá.

Forma a úroveň zpracování

Práce má všechny požadované náležitosti. Formální úprava v hlavních bodech odpovídá požadavkům, jež jsou na písemné kvalifikační práce kladeny.

Práce má 85 stran s řádkováním jedna. Řecké pasáže jsou vzorně vysázeny, drobné nepřesnosti jsou ojedinělé (diplomová práce, dále DP, str. 45; 48¹⁴⁵). V textu jsou pěkně vysázena i písmena hebrejská (Dt 18,15, DP 16), koptská (Tomášovo evangelium, log. 2, DP 32) či syrská (zlomek z Eusebia, DP 39), zdá se však, že v těchto případech si autorka mohla ušetřit práci a uvést pouze český překlad.

Práce obsahuje 275 poznámek pod čarou, které v drtivé většině slouží standardnímu účelu (podkládají tvrzení autorky nebo odkazují na pramen citované pasáže); jen občas se poznámka rozroste do samostatného výkladu, jemuž by lépe slušela forma exkurzu v samotném textu DP (20⁷⁵; 26⁴² - škoda, že právě tento postřeh je skryt pod čarou; 48¹⁴⁶).

U častěji citovaných pramenů by bylo vhodné zavést údaj výrazněji zkrácený, s tím, že plný bibliografický údaj – včetně nakladatele a data vydání – patří do bibliografie. Příklad: „Jeroným, *Comment. in Isaiam* 8,14 (ed. M. Adriaen, *Commentariorum in Isaiam Libri I-IX*, CCSL 73, s. 116)“ > „Jeroným, *Comm. in Is.* 8,14 (CCSL 73, s. 116)“. V titulu Adriaenovy edice prorokovo jméno ve skutečnosti začíná na *E-*, tj. *Commentariorum in Esaiam Libri I-IX*. Což je mimochodem další dobrý důvod pro to, aby byl kompletní název odsunut do bibliografie a nemátl čtenáře v textu práce.

U pasáží citovaných v původním (řeckém, latinském) znění a v českém překladu autorka někdy váhá, zda má to či ono znění umístit do hlavního textu či do poznámky pod čarou; bylo by dobré nalézt jednotný způsob. - V zájmu nerušené četby hlavního textu se doporučuje umístit do něj pouze český překlad pasáží (z původních jazyků případně jen nezbytná slova, tj. pojmy, jejichž původní znění je důležité pro sled výkladu), zatímco souvislé řecké, latinské a jiné pasáže mají své místo pod čarou. To je ovšem jen jeden možný způsob, lze zformulovat i jiné.

Bibliografie je členěna na oddíly „Prameny a edice“ (7 položek), „Sekundární literatura“ (48) a „Slovníky“ (3). Seznam sekundární literatury je uspořádaný jednotně a přehledně.

Jistý problém představují dvě studie téhož autora (Paget), které byly pod tímž názvem („The Definition of the Terms...“) otištěny ve dvou různých publikacích (1999, 2007). To vyvolává pochybovačnou otázku, jsou-li obě studie natolik odlišné, že bylo nutno pracovat s oběma. Pokud ano, bylo by dobré užívat v odkazech výjimečně i letopočet jako jediný možný zbývající rozlišovací prostředek.

Práce s prameny

Při studiu žk dokumentů, kterých se dochovalo málo a ve fragmentární podobě, je pečlivá a kritická práce s prameny nezbytným předpokladem. Souhrnně lze říci, že autorka se jí zhostila na velmi dobré a z hlediska potřeb výkladu dostatečné úrovni. Přesto je na místě několik upozornění technického rázu.

Do aparátu v závěru DP by bylo vhodné umístit souhrnnou ediční poznámku o tom, jakými zásadami se autorka při práci s prameny řídila; takovou poznámku nalezneme sice v úvodu oddílu 2.1 (o židokřesťanských, dále: žk, evangeliích; DP 29), nikoli však na příslušném místě v úvodu dalšího významného oddílu 2.2 (o *Recognitiones*; DP 48). Není však obtížné vyvodit tyto zásady přímo z příslušných míst a z Bibliografie:

Řecké citace jsou převzaty ze solidních kritických edicí: jednak ze standardní řecké edice Nového zákona (Nestle - Aland²⁷, 2005), jednak z edice fragmentů žk evangelií (Klijn - Reinink, 1973). Tato edice byla správně zvolena, má zásadní význam pro studium žk tematiky jako rozcestník či ukazatel dále k primárním pramenům. Těmito prameny jsou pak spisy církevních

otců, k nimž autorka také správně odkazuje vždy na příslušném místě. Zde je na místě dodat, že bibliografické údaje v úplnější podobě (např. včetně data edice patristického pramene) by bylo dobré uvést v závěrečné bibliografii. To je ovšem jen technická poznámka; důležitější je, že v textu samotné práce autorka prokazuje schopnost nejen prameny citovat, ale také se s nimi kriticky vyrovnat.

Edice z r. 1973 je pro účely DP postačující, proto je nadbytečné, když se autorka odvolává (DP 29⁴⁹) současně i na novější edici, kterou připravil jeden z editorů (Klijn, 1992). Z novější edice autorka přitom nepřebírá ani způsob číslování zlomků (neboť to se v rozmanitých publikacích liší), což je samo o sobě správné rozhodnutí.

Latinské citace jsou v případě žk evangelií logicky převzaty z téhož již uvedeného pramene (Klijn - Reinink, 1973). V případě Rufinova textu *Recognitiones* autorka čerpala z poněkud zastaralé edice (Gersdorf, 1838), patrně proto, že modernější vydání z řady *Die griechischen christlichen Schriftsteller* (Rehm - Strecker, 1965) neměla k dispozici; z hlediska výkladu se však nejedná o zásadní rozdíl.

České překlady z řečtiny i latiny představovaly samostatný problém, se kterým se autorka také vypořádala velmi pečlivě. Překlady NZ zpravidla čerpá z ČEP. Překlady z *Recognitiones* pořizovala zpravidla samostatně.

V případě *Rec. 1,43* [DP 50], by bylo dobré upřesnit smysl latinského výrazu *septimana annorum*, což autorka překládá jako „několik let“, zatímco Jones doslovněji „a week of years“.

Fragmenty žk evangelií autorka uvádí („v případech, ve kterých není důležitý vlastní překlad“, DP 29⁴⁹) ze sbírky *Novozákonní apokryfy I. Neznámá evangelia* (Dus - Pokorný, 2001), a to v českém překladu Jaroslava Brože, což by bylo vhodné uvést, stejně jako skutečnost, že uspořádání látky v této sbírce je založeno na již zmíněné novější edici Klijn 1992. (Je pravda, že v uvedené sbírce jsou jména překladatelů jednotlivých oddílů uvedena až na posledních stranách publikace, což podepsaný editor s odstupem času hodnotí jako svoje méně šťastné redakční rozhodnutí; bylo by lépe zvýraznit skutečnost, že bez překladatelů by editoři neměli co editovat.)

Poznámka ke konkrétnímu překladu (DP 65): V nazorejském výkladu Izajáše citovaném Jeronýmem (Hieronymus, *Comm. in Esaiam* 31,6-9) čteme: *O filii Israel, qui consilio pessimo Dei filium denegastis...*, jak autorka správně cituje podle edice Klijn - Reinink 1973, str. 222 (přičemž odkazuje i na primární zdroj, tj. na edici Jeronýmova komentáře v řadě *CCSL* 73, str. 116). Autorka však nesprávně překládá perfektum *denegastis* (což je jen zkrácená forma vyskytující se vedle tabulkové formy *denegavistis*, tedy: „kteří jste popřeli“) jako přezens: „Ó synové Izraele, kteří popírají [sic] Syna Božího s tak škodlivou odhodlaností...“. Zřejmě se tak stalo pod vlivem stejné chyby v anglickém překladu v uvedené edici Klijn - Reinink, 1973, str. 223: „O sons of Israel who deny [sic] the Son of God with a most vicious opinion“. (Bylo by zajímavé zjistit, zda se stejná chyba vloudila i do novější edice: Klijn, 1992). - Rozdíl ve slovesném čase je ovšem podstatný pro pochopení, zda Nazorejci kritizovali Izraelce za to, že Božího Syna „popřeli“, nebo za to, že ho „popírají“. Tj. zda jejich „škodlivá odhodlanost“ se týkala odmítnutí (případně včetně ukřižování) pozemského Ježíše, nebo současného odmítnutí církevní nauky o Ježíšově božství. - Je však třeba říci, že tato drobná nepřesnost nic nemění na tom, co autorka z citace správně vytyčila, tj. že Jeroným neměl problém s názorem Nazorejců v této věci.

Závěr

S nelehkým úkolem se autorka vypořádala velmi zdařile, prokázala schopnost pracovat s prameny a samostatně je interpretovat a orientovala se v odborné diskusi na dané téma. Doporučuji práci k obhajobě a navrhuji klasifikaci A "výtečně".

Praha, 1.9.2020

Mgr. Jan Dus, Th.D.